

PAGINI ALESE

COSTACHE NEGRUZZI

Prefață de Pavel Țugui

PREFATĂ de Pavel Tugui .... 5**FRAGMENTE ISTORICE**

Alexandru Lăpușneanul	11
Sobiețki și români	36
Cântec vechi	44

POEZII

Melancolia	49
Marșul lui Dragoș (<i>Doină</i>)	53
Doină nouă	56
Eu sunt român (<i>Cântec</i>)	57

AMINTIRI DIN JUNETE

Cum am învățat românește	58
Toderică	69

SCRISORI LA UN PRIETEN

Scrisoarea II (<i>Rețetă</i>)	81
Scrisoarea IV (<i>Un poet necunoscut</i>)	84
Scrisoarea IX (<i>Fiziologia provincialului</i>)	90
Scrisoarea XII (<i>Pâcală și Tânără</i>)	95
Scrisoarea XIX (<i>Ochire retrospectivă</i>)	101
Scrisoarea XXII (<i>Istoria unei plăcinte</i>)	104
Scrisoarea XXVII (<i>Un proțes de la 1826</i>)	113
Scrisoarea XXVIII (<i>Pelerinagiu</i>)	116

ALEXANDRU LĂPUŞNEANUL

1564 – 1569

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau...:

IACOV ERACLID, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi perdit, de n-ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărășit de șepte mii spahii și de vro trei mii oaste de strânsură. Însă pe lângă aceste, avea porunci împărătești cătră hanul tătarilor nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alătura cu vornicul Bogdan, amândoi călări pe armăsari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoti, Bogdane, zise după puțină tacere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, măria-ta, răsunse curtezanul, țara geme subt asuprarea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cătă i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib' nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar și-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânsii.

— Aceasta rămâne la înalta înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind aşa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrără, sub cortul unde el ședea încunguiat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spătarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se încinară până la pământ, fără a-i săruta poala, după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii măria-ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s-o mântui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită, și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar, armăsar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește, și măria-ta să te întorci înapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scânteiră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi, și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg?¹

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi suntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sunt hotărâți a pribegi la unguri, la

leși și la munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști streine, și vai de biata țară când vom avea războaie între noi, și poate și măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ștefan Tomșa...

— Tomșa! El te-au învățat a vorbi cu atâta dârzenie? Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfârm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat ...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Au doar nu sunt și eu unsul lui Dumnezeu? Au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere? Și însă, acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Râdea; mușchii i se suceau în râsul acesta, și ochii lui hojma¹ clipeau.

— Cu voia mării-tale, zise Stroici, vedem că moșia² noastră a să cadă de isnoavă³ în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi. — Destul, boieri! Întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră măhniti; Moțoc rămase.

¹ hojma — mereu, neîncetat.

² Patria (n.a.).

³ de isnoavă — iarashi.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean¹ adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșitilor tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade ostile aceste de păgâni; vină numai cu câți moldoveni ai pe lângă măria-ta, și noi chizeșluim² că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încredi-te în noi!

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegând planul lor. Pesemne gândești că eu nu știu zicătoarea³ moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba”? Pesemne nu vă cunosc eu, și pre tine mai vârtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încai niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă Tânăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mânâncă. Dar tu, Moțoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toti domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, când m-aș încrude în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea însela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mâncă în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebujitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sunt alți trântori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să mușce, lingă mâna care-l bate. El era mulțumit de făgăduința ce

câștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputând înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe¹ și dare de bani, să cească mazilia² lui. Dar văzând că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa, cerură voie să rămâie a-1 întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împrotivi, fugise în Valahia, și Lăpușneanul nu întâlnise nici o înpedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie și nădejde, aducându-și aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și dezvăli urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte³ a fi îngrijiiți; știau că norodul îi urăște, și pre domn că nu-i iubește.

Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei, afară de Hotin, și le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulțumiților, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi și atâtău revolte. Ca să sece influența boierilor și să stârpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i s-arăta, capul vinovatului se spânzura

1 Patriot (n.a.).

2 a chizeșlui (a chezășui) — a garanta.

3 Proverbul (n.a.).

1 jalobă (jalbă) — plângere, reclamație.

2 mazilie — mazilire, detronare, destituire.

3 cuvânt — aci cu sens de motiv, cauză, justificare.

în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite, și el nu apuca să putrezească, când alt cap îi lăua locul.

Nume nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți¹; iar oștile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pre ostași pe la casele lor le mărginise în puțin număr.

Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor, și care ieșea, după ce îi înfățoșase planul unei nouă contribuții. Se părea nestâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, când o ușă lăturalnică deschizându-se, lăsa să intre doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care, zice hronica, cu multă jale și măhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese, în fragedă vrăstă, sub tuturatal² a doi frați mai mari, Iliaș și Ștefan Iliaș, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul, și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseeră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducând săracie pământului și cădere negoțului. Boierii, care, cei mai mulți, era încusriți cu polonii și cu ungurii, se supărără și, corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărâră peirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. Nu hăluia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă, zice hronicarul

în naivitatea sa. Într-o zi, când se afla la Tuțora, nemaiașteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub carele el ședea și, dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pre dânsa boierii ucigași o hotărâseră a fi soție un oarecarui numit Jolde, pre care ei îl aleseaseră de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui, și prințându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însura și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului.

Când intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul¹ de stofă aurită, purta un benișel de felden-dreș² albastru blănăit cu samur, a căruia mânice atârnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se încibia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe șiruri de mărgăritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărtea despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pre femeile României și care se găsește rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și Tânjitoare, ca floarea espusă arșiții soarelui, ce nu are nimică să-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădându-și relegea, și pre celalalt ucis; și mai întâi hotărâtă de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei fără o mai întreba, a da mâna lui Alexandru-vodă, pre care, cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l

1 hărăzit — cu sensul de devotat.

2 tuturat (tutorat) — tutelă, ocrotirea și administrarea intereselor unui minor.

1 O haină lungă deschisă dinainte (n.a.).

2 Catifea (n.a.).